

Zû'dan Bir Adım Berû, Simurg

Hüner Şencan

Simurg adı verilen mitolojik kuş kime ait? Zerdüşt'ün mü? Çinlilerin veya Hintlilerin mi? Yoksa Sümerlilerin mi... Simurg bir "amalgam"... Mitik bir kültürel karışım... İmge, çok sayıda kadim kültürel öğeden etkilenmiş ve onlardan bir şeyler almış, fakat hiç birine ait değil. Hem hepsi, hem onlardan gayrı...

Hanzo argo bir kelime... Zengin ama kaba-saba biri demek veya hödük... Giyinişi ve davranışları yabânî olan... Medeniyet görmemiş... Ahmak veya salak anlamlarına da geliyor... Bu kelime ile Sümerlilerin *Anzu* sözcüğü arasında bir bağ var mı? Bilmiyoruz... Web söylencelerine bakılırsa "hanzo" sözcüğünü kendi aralarında en çok kızlar kullanıyorlarmış, yani tanrıçalar... Kaba davranışları olan kişileri *hanzo* olarak isimlendirip kınıyorlarmış. Bu söylem, sanki çok eski bir hikâyeye atıf yapıyor gibi.

Zû Kuşuna kısa özet...

Zû, Sümerliler veya Akatlılar zamanında gökyüzünde uçan bir canavar. Kanatlı ejderha... Fakat her nasılsa "kuş" olarak anılıyor. Ona "Zû" veya "Anzu Kuşu" deniyor. Anzu Kuşu, hizmet ettiği semâ tanrısı Enlil'den insanlığın yazgısını belirleyen "kader tabletlerini" çalar ve dünyanın hâkimi olur. Fakat sonunda bir başka tanrı Nintura onu yakalar ve öldürür. Böylece dünyayı idare eden "kader tabletleri" yeniden ilk sahibine, Enlil'in emin ellerine teslim edilmiş olur.

Ve ayrıntısı...

Nasıl bir kuşmuş bu Zû... Veya Anzu... Biraz daha açalım. Araştırmacılar Sümerlilerin çivi yazılarını çözmeye çalışırken elmas görünümlü piktogramı önce Zû Kuşu diye okumuşlar. Sonraki bilim adamları ise onun Anzu diye okunması gerektiğini ileri sürmüşler. Zaman içinde bilgiler gelişmiş. Bilim adamları bu kuşa her dönemde değişik adlar verildiğini fark etmişler. Sümerliler, Akatlılar, Babililer, Hititliler, Asurlular ve İranlılar bu kuşun adını her defasında farklı yazmışlar, farklı söylemişler.

Sümerliler **İmdugud** demişler.

Akatlılar **Zû** veya **Anzu**...

Dönemin bazı kayıtlarında ondan **Pazuzu** şeklinde söz edenler olmuş.

İranlılar **Simurg** demişler.

Anzu veya Zû'nun yaşadığı mekân, bir rivayete göre **Lulubu** dağları, başka bir rivayete göre **Hehe**... Kimi yazarlar ise **Sûd** dağlarına işaret ediyorlar...

Korkunç bir kuş Zû... Aslan başlı... Fakat Zerdüşt'ün yaşadığı zamanlara ulaşıncı demek ki, "köpek başlı" olmuş... Kimi zaman kartal veya akbaba şeklinde çizmişler onu... Bütün semâlara hükmeden yegâne canavar kuş. Dişleri köpeklerinki gibi keskin, bakışları kartallarinki gibi delici... Kanatlarını açtığı zaman bir bulut haline gelir, güneş ışığının yeryüzüne

Şekil 1. Kral Enlil. Başına yedi boynuzlu kask giyen ilk lider.

ulaşmasını engellemiş. Bir gök gürültüsüyle dağları titretir, yeryüzündeki vahşi hayvanların kuytu köşelere kaçışmalarına neden olurmuş. Rüzgârlara, fırtınalara, yıldırım ve şimşeklere hep o hükmedermiş. Şiddet yanlısı, korkunç görümlü ve nobran bir kuş... Fırtınalar yaratan kötü huylu bir cin... Başlangıçta heybetli, devasa bir “kartal kuşu” imiş, ama sonra Cezîre kralları onu tanrılaştırmış. Zû Tanrı’sından söz edilir olmuş... El-Zû, El-Lûz... Eaa-lûz...

Zû Kuşu’ndan Zû tanrısına... Zaman içinde bu tema tutmuş...

Antik Grekler “Sümerlilerin tanrısal kuşları varsa bizim niçin olmasın” demişler. Zû’yu kendi topraklarına ithal ederek ona yeni bir isim vermiş, yeni bir elbise giydirmişler: Athena, Azena, Azûna, Ahsen... En güzel kuş... Cennet kuşu...

Grekler “Atina Kuşunu” kendi insanlarına ilim ve irfan tanrıçası olarak tanıtmışlar. Atina tanrıçası, öbür dünyaya ait ama bu dünyada da belli bir temsiliyete sahip... Öte’sel “Zû kuşunu” bu dünyada Baykuş’un temsil ettiğini düşünmüşler. Baykuş veya Atina, antik Grek’lerin tanrısı ama aynı zamanda Zû Kuşu... Cennetten haber getiren ve bunun yanında ölümü hatırlatan... Baykuş; Batılılar için cennetin, bizim için ölümün hatırlatıcısı... Bize yansması, uğursuzluk getiren... Grek’lere ise cennetin uğuru...

Şekil 2. Zû, Anzu veya İmdugud.

Zû kuşu bu dünyayla ilgili ama aslında “öteki dünyaya” ait... O, “öte dünyada” var olan Sûd Dağı’nın kuşu... Sûd, Şûd, Şâd veya Şâdumân... Şâd Dağı, Şâr Dağları... Yoksa Arabistan’daki Sûdiler de çok ötelerdeki o dağdan mı? Hani, o uzak dağdan... Yedi kat semanın ötesinde yer alan... Kutsal kuş tüneki’nden...

Zû, nankördür... “Hanzoluk” yapar... Gözünü sahibi ve emiri olan Enlil’in tacına diker... Enlil “Yüksek Tanrı” veya “Büyük Dağ’dır”. Bu dağın zirve noktası, semalarda, yani cennetin içindedir. Ve tabanı ise “mutlak suyun derinliklerinde...” Mâ-i mutlak dediğimiz o saf... O ter-ü temiz... O yaratılış suyunun...

Zû’nun sahibi olan Enlil’e tanrı deniyor ama kim bilir belki de o, dünyasal bir “Ermiş”... Enlil hem yukarı, hem öteki dünyanın insanı. Veya tanrısı... Eğer Enlil gerçekten tanrı ise o zaman Zû ne oluyor? Bu kez Zû’yu Ermiş mevkine getirmemiz gerekiyor... Altı bin yıl öncesinden söz ediyoruz. Bilim adamları Sümerlilerin çivi yazılı kiremitlerinde yer alan harfleri kekeleyerek okuyor ve yorum yapmaya çalışıyorlar. Fakat kırk kafadan kırk ses çıkıyor ve hiç biri diğerini tutmuyor...

Zû’nun göbek adı, yani Mezopotamya insanlarının ona verdiği ilk isim, “im-dugud”... “Aslan başlı kartal” anlamına geliyor... Milattan 3500 yıl önce... İmdugud kelimesi günümüze kadar gelmiş... Ona “imdat” demişiz. İmdat, yetiş... İmdat ya Hızır, İmdat ya Ali, İmdat ya Rasûlellah... Yetiş ya Nebî... Yetiş ya Gavs... Yetiş ya Geylânî... Yoksa İmdugud bir peygamber, bir nebî veya bir velî mi? Fakat İmdugud heybetli, korkunç ve tehlikeli bir kuş... Yoksa o “nefsimiz” mi? Yani “egomuz”? Yani “id”... Freud, “id” kelimesini nereden buldu? İmdugud ve id... Yoksa İmdugud isteklerimizin, ilkel arzularımızın ve içgüdülerimizin adı mı? İmdaat diye seslenirken kimi çağırıyoruz. Zû’yu mu, Enlil’i mi, Ninurta’yı mı? “İmdugûd” diye sesleniyorsanız, Zû kuşundan veya

Şekil 3. Ninurta, Zû’yu “haklıyor”.

Zû tanrısından medet umuyorsunuz demektir. Müslümanlar için medet ummak ve istimdad Rabb'e yöneliktir, Sûd Dağı'nın kuşu Zû'ya değil... Müminler "meded" diye seslenirken ne idüğü belirsiz Zû Kuşu'nu veya Zû Velî'sini kast etmezler.

Bin yıl sonra yani MÖ 2500'lü yıllara gelindiğinde İmdugud'un adı eskiyor. Akatlılar onun yerine Zû veya Anzu kelimelerini öne çıkarıyorlar. Anzû veya Anzûd... Anadolu'da kutsal sayıldığı için vurulmayan bir kuş var, Angut deniyor adına. Eş'ine çok bağlı...

"Bağlı" sözü, şöyle bir kenarda dursun... Mer-bût veya merâbbuut bir kuş... O, "kendisini kurban eden" veya "eşine kurban olan"... Nedendir bilinmez, günümüzde görgüsüz, kaba ve yobaz insanlara da Angut deniyor. Anzû, Hanzo veya Angud kelimeleri İmdugud'un tehavvülâtı.

Şekil 4. İmdugud veya İmdad.

El-Cezîre şehirlerinde zaman zaman Pazuzu kuşundan da söz edildiğini görüyoruz. Pazuzu veya Bâz... Yani El-Baz... *Baz-ül-eşheb ferd-i, ferîd-i, deverân-ı Geylanî*... Pazuzu Kuşu'nun Baz Kuşu'na dönüştüğünü ve gelip Abdül Kadir Geylanî'nin başına konduğunu görüyoruz. Veya konmuyor, Abdül Kadir bizzat "Bâz"

kuşunun kendisi oluyor. Hani menkıbede "Anne, senin başörtünü başından çekip alan o kuş bendim" diyor ya... Pazuzu sözcüğü ile Bâz arasında 3000 yıllık bir zaman var... Sonra, Ortadoğu insanları Bâz kelimesini hep kendilerine soyadı olarak seçmişler. Niçin? Kurtarıcı kuş olduğu için mi, cennet kuşu olduğu için mi veya aslan yüzlü dehşet kuşu olduğu için mi? El-Bâz, Albaz, Albûz, Elvas, El-Beyâzin, El-Beyâzit... Bâz-ı beyaz...

Üç tema var: Tanrılar, Kuşlar ve Cezalandırıcılar...

Sümerlilerde tanrı "Büyük Enki" ... Kuş İmdugud... Cezalandırıcı Ninurta isimli bir başka küçük tanrı... Akatlılarda ise tanrı Enlil... Kuş, Zû veya Anzu... Cezalandırıcı ise Lugalbanda (Gılgamış'ın babası)...

Dönemler değiştikçe kahramanların adları da değişiyor ve piyese yeni öğeler ekleniyor. Çok hızlı oynatılan bir film gibi... Olayları ve kahramanları tanımada güçlük çekiyoruz. Sonuç olarak zihnimizde kalan tortuya bakıyoruz. Yazdıklarımız ve yaptığımız değerlendirmelerin hepsi yanlış, ama o dönemle ilgili. Yakalayabildiğimiz, anlayabildiğimiz kadarını yansıtmaya çalışıyoruz. Fakat bu konuda kim ne yazıyor, ne söylüyorsa hepsi yanılsamadan ibaret. İddia eden de, itiraz eden de dayanaktan yoksun...

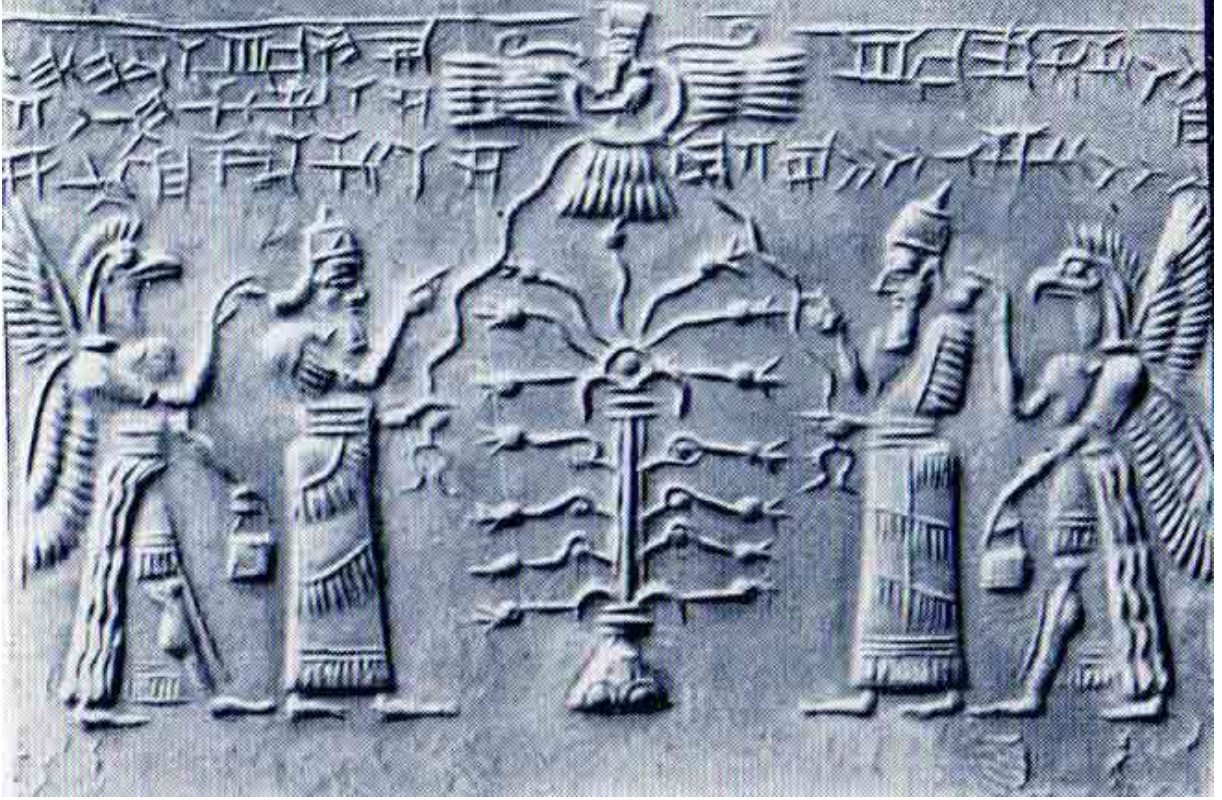
Zû kuşu ilk zamanlarda "İmdugud.mûş" diye yazılmış... Buradaki "Mûş" kelimesi yılan veya ejderha demek... İmdugud.mûş; "yılansal kuş" veya "ejderhasal kuş" demek... Zû'nun başı, elleri ve ayakları özgün... Elleri insan, ayakları yılan... Zû hırsız bir kuş... Enki'nin veya Enlil'in tacını, yani kutsal "kader tabletlerini" çalan... Yani pişmiş "üç kiremit parçası"nın... Kader tabletleri, yoksa vahyedilen "suhûflar" mı? Üç pişmiş kiremit parçası ulûhiyet iddiası açısından önemli. Onları elinde bulunduran Dünya'ya hükmediyor. Çünkü kiremitlerde yazılı

Şekil 5. Pazuzu veya El-Bâz.

olan ayetlerin tanrı tarafından vahyedilmiş olduğuna inanılıyor. Bu kiremitler kimin elinde ise, kiremitlerdeki ayetleri kim okuyor veya ferman buyuruyorsa dünyanın padişahı veya tanrısı o... Veya kutb-ül aktabı... Gavsı...

Sümerliler döneminde “kutub” adı verilen kişiler onların kralları... Krallar, hem Kutub hem Tanrı olarak görülüyorlar... Onlar, Dünyanın ekseni veya semanın derinliklerine uzanan direği... Dünya, onların sayesinde veya onların “yüzü-suyu hürmetine” dönüyor...

Şekil 6. Anzu Kuşu, önündeki kişiye yol gösteriyor.

Sümerlilerde edebiyât ve söz sanatları bu kadar gelişmiş mi? Veya tasavvuf... Hayır... Kimilerine göre Zû Kuşu “hayalî” veya “ötesel” değil... Gerçek... Krallar düşmanlarını “Zû Kuşu veya Fırtına Kuşu” olarak tanımlamışlar. Zû adı verilen bir haydut Mezopotamya’daki Nippur şehrinde kral olan Enlil’in mabedinde saklanan kader tabletlerini çalmayı başarır ve ülkenin uzak bir köşesine çekilerek saklanır. Sonra *Marad* veya *Lugal Marad*, Zû denen haydudu bir köşeye sıkıştırarak hakkından gelir. Tabletleri kurtarır. Tabletleri, yani Kral Enlil’in kutsal topraklarını... “Dinsizin hakkından imansız gelir” atasözü gibi... Çünkü *Marad* denen kişi de **maraz** bir insan... Bir **çoban** veya **maraza** çıkaran bir kavgacı... Kuşkusuz okuyucu soracaktır, Ninurta veya Lugalbanda değil miydi onu alt eden, diye... Evet ama... Yüzyıllar içinde Zû’yu (Eşkiyayı, nefsini, aslan başlı kartalı, ejderhayı veya yılanı) yenme şerefine nail olmak isteyen sürekli yeni kahramanlar türüyor. Hangi kahraman, hangi tarihte sahneye çıkıyor; hikâyeleri ne kadar süre ile geçerli bilmiyoruz. Bunları belirlemek imkânsız.

Marad’ın kurtarıcı olarak ortaya çıkması çok sonraki dönemlere ait... İkinci bin yılın sonlarından birinci bin yıla doğru giderken Marad, “Hikmet Tanrısı” olarak tanımlanıyor. Hikmet veya marifet... İnsanlar Marad veya Marduk’a *nam-kuzu* veya *nēmequ* yakarışlarında bulunuyorlar. Çok ilginç; Nemequ... Veya Nâmık... Nemequ kelimesinin ünü Grek topraklarına ulaştığında sentaks değiştirip “sofia” oluyor...

Yani, sûfî... Sufiler ve şairler, Marduk’a “Yüce İrfanını Kutsarım” başlığı altında özgün şiirler yazıp, medhü senâ dizeleri döktürüyorlar... Marduk insanların gözünde “Hikmet Kaynağı” veya “Sahib-i İrfan” olarak görülüyor... “Marduk, Ey Saf kutsal bilgi’ye sahip olan...” diye sesleniyorlar kendisine... Artık yeni bir döneme geçilmiştir. Mezopotamya topraklarında Zû Kuşu’nun değil, onu yenen “Tanrı Marduk’un”, “Tanrı Maraz”ın borusu ötmeye başlıyor.

Çelişkilerle dolu, sisler ve karanlıklar içinde bâtil bir tarih platformu... Dönemi iyi analiz ettiğini söyleyen bir başka yazar sitem ediyor: “Aslında Zû Kuşu Sümerliler zamanında kötü bir varlık değildi. Sümerlilerin İmdugud’u hayırsever, insanların imdadına koşan, yumuşak huylu bir kuştı. Onu; yırtıcı ve aslan kafalı bir kartal haline getiren Akatlılardır...”

Zû, ne-menem bir kuştur... Emîr-i maruf mu... Emîr-i münker mi?

Zû veya Anzu... Veya Hanzu... Veya İmdugud... Veya Pazuzu... Veya Axis Mundi... Kaç bin yıl geçti kimse bilmiyor, insanlığa sürekli “Kuş imgesi” pazarlanıyor... Kuş hakkında şiirler, destanlar, hikâyeler, fabllar yazılıyor... Bazıları öyle az-buz değil 720 satır uzunluğunda... Bu yöndeki uğraşı hiç durmuyor... Yüzlerce satır nazım; binlerce satır nesir... Zû’nun yumurtalarından bücüc’ler, bala’lar, yeni bici’ler çıkıyor. Bu yavrular zaman içinde palazlanıp komşu ülkelere kanat açıyorlar. Ve o ülkelerde başka adlarla annelerinin hikâyelerini yansıtıyorlar insanlığa. Aslında annelerinin de değil... Yeniden yarattıkları kendi imgelerinin hikâyelerini... Böylece Zû’lar Sû’ya¹ ve Sû’lar da Simurg’a dönüşüyor.

¹ “Sin” kelimesinin semitik olmadığı Sümerlilerden geçtiği bildiriliyor. Zu-En kelimesinin Su-En ve daha sonraları Sin, Sina şekline dönüştüğü ifade ediliyor.